

Zuzanna Jezierska

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Poznawcze i emocjonalne charakterystyki memów tworzonych w początkowym etapie pandemii koronawirusa w roku 2020

Abstrakt

W niniejszym artykule został podjęty temat poznawczych i emocjonalnych charakterystyk memów tworzonych w początkowym etapie pandemii koronawirusa, przypadającym na marzec roku 2020. Dzięki wyjściu od „po Dawkinowsku” rozumianej koncepcji memu, w której jest on pojmowany jako replikator jednostki informacji kulturowej, w pracy tej zaprezentowane zostały różne jego definicje oraz opisana rola memów w komunikacji internetowej w trakcie przymusowego dystansu społecznego, a także ich funkcje w ówczesnym życiu społecznym. Omówione zostało również znaczenie memów jako przekazu informacji i emocji podczas kwarantanny, nałożonej na społeczeństwo polskie od marca do czerwca 2020 roku. W następnej części artykułu zostały zaprezentowane odpowiedzi na kilka pytań badawczych. Do jakich sfer życia odnoszą się memy internetowe dotyczące koronawirusa, pandemii i kwarantanny? Jakie wątki są w nich poruszane? Jakie emocje wyrażają? Na jakie zapotrzebowania lub wydarzenia odpowiadają? W końcu – co można stwierdzić na temat nastrojów społecznych na podstawie memów wybranych do badania?

Słowa kluczowe

memy internetowe, komunikacja, pandemia, kwarantanna, emocje

The Cognitive and Emotional Characteristics of Memes Created at the Initial Stage of the Coronavirus Pandemic in 2020

Abstract

This article engages in the topic of cognitive and emotional characteristics of memes which were created at the first stage of the coronavirus pandemic, which began in March 2020. Taking for the point of departure Richard Dawkins' concept of a meme as a replicator of a cultural information unit, this article presents different definitions of Internet memes. Their role in communication through the Internet is described during the obligatory social distancing period as well as their functions in the social life. The article also discusses the memes' significance as a transfer of information and emotions during quarantine imposed on the Polish society from March to June 2020. The goal of this article is to answer four research questions. What spheres of life do the Internet memes about the coronavirus, the pandemic, and the quarantine refer to, and what threads do they follow? What emotions do they express? What needs or events do they respond to? And, what can one deduce about social moods based on the memes selected for the study?

Keywords

Internet memes, communication, pandemic, quarantine, emotions

Wstęp

Czas pandemii okazał się szczególnym okresem funkcjonowania społeczeństwa. W trakcie związanej z nim kwarantanny odsłoniły się nieznane dotąd czynniki, które można wiązać z przewrotem w funkcjonowaniu i formie komunikacji jednostek. Dorośli w wielu przypadkach podejmowali pracę o charakterze zdalnym, uczniowie i studenci uczestniczyli w zajęciach za pośrednictwem platform umożliwiających spotkania online. W codziennej komunikacji i przestrzeni podstawowego funkcjonowania – jeszcze bardziej niż dotychczas – wzrosła zależność od dostępu do Internetu, zwłaszcza zaś od portali społecznościowych.

Jedną z dostępnych tam form komunikacji stały się memy. Ten gatunek wypowiedzi internetowej bazuje na połączeniu przekazu wizualnego z tekstowym, jest też popularną formą komunikacji między internautami. Memy są proste w tworzeniu i przetwarzaniu, kody kulturowe w nich zawarte są powszechnie znane i rozumiane, uniwersalne dla większości członków zachodnich społeczeństw. Obejmują tematycznie każdą sferę życia użytkowników Internetu, przez co są funkcjonalną i aktualną formą komunikacji, zdolną do komentowania indywidualnych działań i wydarzeń. Współcześnie memy są produkowane, reprodukowane i udostępniane codziennie i na bieżąco. Dzięki analizowaniu ich treści można dowiedzieć się, w jaki sposób jednostki doświadczają pandemii: w jaki sposób zmieniło się ich codzienne funkcjonowanie oraz jak radzą sobie z nowymi problemami.

W następnej części artykułu zostały zaprezentowane odpowiedzi na cztery pytania badawcze. Do jakich sfer życia odnoszą się memy internetowe dotyczące koronawirusa, pandemii i kwarantanny i jakie wątki są w nich poruszane? Jakie emocje wyrażają? Na jakie zapotrzebowania lub wydarzenia odpowiadają? W końcu – co można stwierdzić na temat nastrojów społecznych na podstawie wybranych do badania memów?

Memy jako zjawisko społeczno-komunikacyjne

Mem a gen

Termin „mem” jako pierwszy zaproponował Richard Dawkins w ramach rozważań socjobiologicznych o przekazywaniu informacji (Dawkins, 1976, s. 146). Pojęcie to odwołuje się do greckiego *mimesis* oznaczającego naśladownictwo, ale źródeł tej kategorii można poszukiwać też w innych językach. W angielskim ‘mem’ kojarzy się z *memory*, słowem oznaczającym pamięć; po francusku *le/la mème* znaczy ‘tożsamy’, ‘taki sam’.

Brytyjski naukowiec w książce *Samolubny gen* określa memy jako replikujące się jednostki informacji kulturowej i przyrównuje ich społeczno-kulturowe funkcje do biologicznych nośników danych – genów (Dawkins, 1976, s. 146).

	Genetyka	Memetyka
Podstawowa jednostka informacji (z definicji niematerialna)	gen – informacja genetyczna	mem – informacja kulturowa
Organizacja jednostek w zespoły	genotyp	współadaptujące się kompleksy memów (memplexy)
Sposób powielania się informacji	replikacja kwasu dezoksyrybo- -nukleinowego (DNA)	wymiana informacji pomiędzy osobnikami
Charakter transferu informacji	głównie pionowy	głównie poziomy

Tabela 1. Podstawowe analogie koncepcji memetycznej do biologicznej teorii ewolucji organizmów. Źródło: Wegner-Jezierska, M. (2002). *Psychospołeczne mechanizmy oddziaływania reklamy w koncepcji memetycznej*, UAM.

Analizowane w powyższej tabeli informacje wykazują podobieństwa sposobów funkcjonowania i pełnionych ról genetyki i memetyki. Geny rozprzestrzeniają się poprzez pulę DNA, w której łączą się i mutują dzięki procesowi rozmnażania. Memy posiadają podobny mechanizm rozpowszechniania, który polega na transmisji informacji „z mózgu do mózgu” w drodze dość ogólnie rozumianego naśladownictwa. Konkurencyjność tej drugiej metody wyraża się w walce o zainteresowanie odbiorców i miejsca w ich pamięci, nie zaś o zaistnienie w kolejnej utworzonej puli genetycznej (Iwanicki, 2018, s. 63). Rozprzestrzenianie się memów zachodzi w dużo szybszym tempie niż genów, ponieważ odbywa się głównie poprzez transfer poziomy, dzięki wymianie informacji między jednostkami. Geny rozprzestrzeniają się wolniej – w transferze pionowym, z pokolenia na pokolenie.

Koncepcja Dawkinsa dotycząca przekazywania informacji stanowi punkt wyjścia dla memetyki – nauki, która bada socjokulturowe rozprzestrzenianie się memów, ich replikację i ewolucję. Według Magdaleny Wegner-Jezierskiej (2002, s. 20) „pojedynczym memem jest taka jednostka informacyjna, która może stanowić odrębny element przyporządkowany do danej kategorii struktury poznawczej oraz powielać się bez udziału świadomego i celowego działania człowieka”. Przykładami takich pojedynczych informacji są socjotypy: anegdoty, fasony ubiorów, akcent, muzyka, styl malarski, gatunek filmowy czy analizowane w niniejszej pracy obrazki publikowane w Internecie, zwane popularnie „memami internetowymi” (Wegner-Jezierska, 2002).

„Śmieszne obrazki z Internetu” – definicje memów internetowych

Gdyby przedstawić powyższą definicję memów osobie współcześnie żyjącej, istnieje duże prawdopodobieństwo, że ta by się z nią nie zgodziła. Powodem tego jest

przede wszystkim postęp technologiczny: jeszcze w 2002 roku Wegner-Jezińska, pisząc o najpotężniejszym medium masowej komunikacji, obrazującym wszelkie kulturowe socjotypy, wymieniała telewizję i reklamę (Wegner-Jezińska, 2002). W drugiej dekadzie XXI w. memy kojarzą się niemal wyłącznie z przekazem internetowym, zwłaszcza z wymianą informacji poprzez media społecznościowe. Wyróżnienie kategorii memu internetowego jest o tyle konieczne, o ile uznamy, że żyjemy w społeczeństwie informacyjnym lub sieciowym (Castells, 1996).

Marissa McGrady i Kathryn Elizabeth Hamm w artykule *A Memeis Worth a Thousand Words: Universal Communication Through Memes* przytoczyły słowa Limor Shifman, która zdefiniowała memy internetowe jako „(a) zbiór elementów cyfrowych, posiadających wspólne cechy treści, formy i/lub stanowiska; (b) które zostały stworzone ze świadomością wspólnego egzystowania oraz (c) zostały rozpowszechniane, kopiowane, imitowane i/lub przekształcane w Internecie przez licznych użytkowników” (Shifman, 2014, s. 5, za: McGrady, Hamm, 2019). Magdalena Kamińska wskazała zaś, w jaki sposób mem jest rozumiany przez internautów. Według użytkowników sieci jest to pewien przekaz i idea, która się za nim kryje, tryb przesłania, a także ikoniczny, rozpoznawalny przedmiot. Memy internetowe są obecnie jedną z najbardziej angażujących form przekazu, są one przy tym oglądane przez znaczną część populacji w społeczeństwach informacyjnych. Czytamy: „[...] tego co szuka w nich większość odbiorców jest ich komizm, przez co większość internautów określa je [memy – dop. aut.] po prostu »śmieszne obrazki z Internetu«” (Kamińska, 2011, s. 67, za: Iwanicki, 2018).

Marcin Żytkowiak inaczej definiuje memy, wskazując na trzy aspekty ich występowania. W pierwszej kolejności określa memy jako przedmiot badań memetyki, jednak dwa następne ujęcia odnoszą się do współczesnego dyskursu. Z jednej strony wskazuje, tak jak Kamińska, na aspekt humorystyczny memów: jest to „[...] obrazek o charakterze humorystycznym, w którym elementy obrazowe współwystępują z elementami tekstowymi”. Trzeci aspekt zjawiska memów odnosi zaś do funkcji tej formy przekazu. Według tego rozumienia mem to „[...] gatunek wypowiedzi internetowej, komunikat obrazkowy zbudowany w oparciu o schemat konstrukcyjny, wykorzystujący skonwencjonalizowane elementy związane ściśle z kulturą i historią Internetu” (Żytkowiak, 2017).

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto taką definicję, zgodnie z którą memy są formą przekazu internetowego o określonej tematyce, wyrażającą i wzbudzającą zróżnicowane emocje. Tak rozumiane memy są tworzone i przetwarzane przez wielu użytkowników sieci oraz przez nich upowszechniane; odpowiadają na bieżące praktyki społeczne i kulturowe, odzwierciedlając tym samym rzeczywistość. Ich forma łączy przekaz tekstowy i wizualny, a kody w nich zawarte są możliwe do odczytania przez ogół społeczeństwa. Najczęściej mają charakter humorystyczny.

Komunikacja przez memy

Memy są przykładem współczesnych, cyfrowych przekazów, można więc powiedzieć, że charakteryzują się wariacyjnością. Przekazy te mogą przybierać różne kształty, a kryteria ich istnienia nie są konkretne, z góry ustalone. Inaczej, są one raczej treścią kulturową, która istnieje w cyfrowym obiegu w wielu odmiennych wersjach, a tworzenie nowych kopii jest płynne i ciągle, zarówno ilościowo, jak i jakościowo. Jakub Nowak wskazał także, że memy mogą być postrzegane jako rodzaj gatunku medialnego (Nowak, 2013, s. 2), powszechnie znanego i uznawanego zbioru wśród użytkowników Internetu, po którym odbiorca wie, czego się spodziewać. Gdyby wyróżnić wspólną cechę różnego rodzaju memów, zapewne byłyby nią ich forma. Bazą konstrukcji memu jest połączenie przekazu wizualnego i tekstowego, ale też osadzenie przekazywanej treści w pewnym określonym kontekście. W przestrzeni online konkretny mem może pojawiać się w wielokrotnie powielonych, alternatywnych wersjach: najczęściej obraz (lub jego elementy) pozostaje ten sam, a zmianie ulega komunikat werbalny. Jak pisał Juliusz Iwanicki (2018, s. 69): „[...] tworzy się w ten sposób społeczny bricolage, występującą w sztuce tendencję do łączenia niepołączonych ze sobą elementów. [Mem – dop. aut.] [...] korzysta z takich strategii jak: zapożyczenie, aluzja, adaptacje czy aranżacje”. Tworzenie memów jest więc formą nie twórczości, ale przetwórczości (ang. *recreativity*), w trakcie której to czynności oryginalność i chęć stworzenia czegoś nowego liczy się mniej niż odwoływanie się do powszechnie znanych, rozumianych przekazów i przetwarzanie ich, aby dostosować obraz (lub treść) do skomentowania nowej sytuacji (Iwanicki, 2018, s. 69). Mem to produkt kultury wizualnej, a tym, co przyciąga uwagę odbiorcy, jest obraz. Przekaz wizualny najczęściej jest motywem powtarzalnym, a edycję ilustracji umożliwiają powszechne i proste w obsłudze strony internetowe (generatory memów). Tworzenie memów nie wymaga poczucia estetyki ani umiejętności obsługi programów graficznych. Właśnie z tego powodu dosłownie każdy internauta może wygenerować, a następnie zamieścić w sieci obrazek - czy to edytując zrobione zdjęcie, czy to, poprzez użycie prostych narzędzi, modyfikując istniejący już mem. Tekst w każdym z tych przypadków powinien być ściśle powiązany z komponentem wizualnym, na zasadzie związku między obrazem a przedstawionym pojęciem. Trzeba zauważyć, że pomimo faktu przyciągania uwagi odbiorcy poprzez obraz, to przekaz tekstowy memów jest główną, bardziej rozbudowaną osią komunikatu. Może być to zarówno tytuł, krótki komentarz lub sentencja, przeważnie jednak jest to przekaz krótki i zrozumiały, możliwy do odczytania w jednej chwili. Pisał o tym Iwanicki (2018, s. 74): „[...] celem większości memów jest zastosowanie komizmu i potencjalne rozśmieszenie odbiorcy oraz ewentualne wzbudzenie refleksji nad danym problemem poruszonym w obrazku”.

Przekaz memów jest osadzony również w pewnym kontekście symbolicznym. Aby treść była zrozumiała, autorzy memów często odwołują się do powszechnie znanych

kodów kulturowych o charakterze lokalnym lub globalnym, które obejmują zarówno czasy współczesne, jak i nurty, które pojawiły się w historii (a są powszechnie znane, przekazywane np. podczas edukacji podstawowej). W większości przypadków memy dotyczą sytuacji ponadczasowych, codziennych, ponad podziałami – które ogół internautów spotyka w swoim życiu i z którymi może, w taki czy inny sposób, się utożsamiać. Ciekawą uwagę odnotował wokół tego tematu Iwanicki (2018, s. 74): „Oprócz memów o charakterze komicznym zdarzają się tu również treści wprost powtarzające myśl zaczerpniętą z życia danej osoby bądź obrazki o charakterze edukacyjnym, przedstawiające mało znane ciekawostki z historii kultury i religii”.

Mówiąc o współczesnych memach internetowych nie sposób nie wspomnieć także o sztuce postmodernistycznej, bowiem „[...] rezygnuje [ona –dop. aut.] z terroru oryginalności i pożądania tego co nowe, na rzecz swobodnej gry z tradycją, dowolnego mieszania stylów, korzystania pełnymi garściami ze wszystkich wypracowanych dotąd chwytów i technik artystycznych” (Szahaj, 1996, s. 70). Autor tego cytatu – Andrzej Szahaj – w artykule dotyczącym twórców postmodernistycznych scharakteryzował współczesnych internautów tworzących memy. „Podmiotowość artysty przestaje być dla niej [sztuki postmodernistycznej – dop. aut.] podstawowym źródłem twórczości [...]”, pisał polski filozof – tak jak dla autora memów internetowych oryginalność nie jest już główną wartością (Szahaj, 1996, s. 70).

Memy pełnią jednak przede wszystkim funkcje komunikacyjne i rozrywkowe (Marak, 2013, s. 2,3). Są charakterystyczną formą wypowiedzi w Web 2.0, serwisach, w których treści są wytwarzane przez użytkowników, a rolą nadawcy jest udostępnienie możliwości ich kreowania oraz narzędzi do dzielenia się treścią (O'Reilly, 2005). Memy mogą być użyte jako komentarz do czyjejś odpowiedzi lub czyjegoś zachowania, jak widać, nie tylko w szerszej sferze publicznej (np. na facebookowym wallu). Wielu użytkowników Internetu wykorzystuje je jako formę komunikacji w wiadomościach prywatnych (przykładami są generowane w aplikacji Messenger gify) oraz w formie face-to-face, czy to w trakcie rozmów wideo, czy bezpośrednio. Memy są używane również w formie wnikliwych komentarzy na tematy polityczne lub społeczne, pełniąc funkcję informacyjną oraz stanowiąc sposób na przekazywanie emocji. „Pełnią funkcję soczewki dla tego, co internauci myślą na dany temat, wyrażają sentyment – pozytywny, negatywny, ironiczny – zwykle nie są neutralne” (Gackowski, Brylska, Patera, 2017, s. 7).

Katarzyna Marak wskazała, że największą grupę memów stanowią te humorystyczne, „z czego duża część to memy najstarsze, takie jak lolcat – zabawne obrazki kotów opatrzone niepoprawnym gramatycznie i ortograficznie podpisem – czy demotywatory (*demotivational posters*), obrazy stanowiące ironiczną parodię plakatów motywujących (*motivational posters*)” (Marak, 2013, s. 10). Ostatecznie, tak jak podkreślał wyżej

cytowany Iwanicki, memy uważane są jako „śmieszne obrazki z Internetu” – na co należy zwrócić szczególną uwagę podczas korzystania z memów w celu analizowania zjawisk społecznych.

Memy, Internet i social distancing

Według przyjętej wcześniej definicji główną cechą memów internetowych jest tworzenie i przetwarzanie ich przez użytkowników Internetu zgodnie z bieżącymi wydarzeniami sfery publicznej oraz sytuacjami, które spotykają te jednostki. Są to ich własne doświadczenia związane z życiem codziennym: przemyślenia czy też spostrzeżenia, ale też komentarze odpowiadające na wydarzenia ze sfery publicznej. Twórcy memów przedstawiają swoje treści posługując się uniwersalnym kodem językowym, wizualnym i szerzej: kulturowym, tak, aby każdy użytkownik Internetu, a czasem nawet po prostu jednostka uczestnicząca w życiu społecznym danego regionu (np. kraju), zrozumiał przekaz memu.

Z powodu powyżej przywołanych cech memów internetowych te tworzone podczas pandemii można uznać za odzwierciedlające postawy powszechne w społeczeństwie sieciowym, obecne w nim trendy, wzorce zachowań czy nastroje. Czas pandemii, jako szczególny okres funkcjonowania społeczeństw, daje szczególną okazję do przyjrzenia się zarówno informacjom, jak i emocjom, które zostały wyrażone w memach.

W odbiegającej od normy sytuacji pandemii – przede wszystkim kwarantanny i przymusowego dystansu społecznego – jaka dotknęła członków społeczeństwa w marcu, proces komunikacji międzyludzkiej (długodystansowej) przeniósł się niemal całkowicie do Internetu. Według raportu *Życie codzienne w czasach pandemii* 95% osób pozostawało w miejscu swojego zamieszkania, a 80% rzadziej wychodziło z domu. 63% respondentów nie spotykało się ze znajomymi podczas najsurowszych restrykcji, natomiast 34% robiło to rzadziej. Dodatkowo 42% z nich zostało wysłanych do domów na tzw. „home office”, zaś 65% ze wszystkich badanych częściej niż przed pandemią śledziło bieżące informacje w mediach (Drozdowski i in., 2020). Wnioskując z tych danych można założyć, że osoby biorące udział w badaniu czas dotąd poświęcany na dojazdy lub aktywność poza domem mogły wykorzystać na serfowanie po Internecie – między innymi przeglądając, dzieląc się lub nawet tworząc memy na temat pandemii. Tego typu komunikacja mogła być również formą zastąpienia dotychczasowych kontaktów społecznych.

Memy podczas pandemii

Metodologia badań

Celem badań, przeprowadzanych na rzecz niniejszego artykułu, była analiza memów internetowych tworzonych w okresie od marca do czerwca roku 2020, po to, by

ustalić w jaki sposób internauci przeżywają czas kwarantanny. Analizowany materiał dobrano losowo z trzech stron internetowych zbierających memy (memy.pl, demotywatory.pl, blasty.pl); następnie poddano selekcji przy pomocy filtrów: ‘koronawirus/COVID-19’, ‘pandemia’, ‘kwarantanna’, w wyniku której wyodrębniono 135 memów.

Analizowano elementy wizualne oraz tekstowe memów. Zostały one poddane klasyfikacji ze względu na dwa aspekty: emocje (jakie emocje wyrażają?) oraz temat (jaki aspekt życia internautów polskich poruszają?, jakie postacie pojawiają się na obrazach?). W przypadku ostatniego aspektu wyodrębniono sześć kategorii (historie, medycyna, polityka, świat, zwrot do adresata, zmiany codzienności), w aspekcie dotyczącym emocji wyróżniono ich dziesięć (emocja pozytywna, ujawnienie niekompetencji, apatia, frustracja, awersja, dezorientacja, zniecierpliwienie, bezradność, nie-normalność, przygnębienie). Kodowany materiał mógł zostać zakodowany do jednej kategorii w aspekcie „temat”, natomiast w aspekcie „emocje” – do kilku. Wynika to z przyjętej definicji memów internetowych, zgodnie z którą te formy przekazu internetowego wyrażają zróżnicowane emocje. Zebrany materiał został przeanalizowany w poszukiwaniu zależności między wyróżnionymi aspektami. Miało to na celu odpowiedzenie na dwa pytania badawcze: na jakie potrzeby lub wydarzenia mogą odpowiadać tworzone memy oraz co można powiedzieć na ich podstawie o nastrojach społecznych internautów polskich?

Analiza materiału badawczego

Aspekt: emocje

Analizowane memy internetowe zostały przyporządkowane do dziesięciu uogólnionych kategorii ze względu na emocje, jakie przekazywały. Każda z tych kategorii zawierała memy wyrażające podobne emocje, dlatego dla ich nazwania użyto takich etykiet, które najlepiej opisują przekazy w nich ulokowane (np. kategoria frustracja mieści w sobie memy przywołujące emocje takie jak: złość, irytacja, frustracja oraz bunt).

Przyjęta definicja memów internetowych wskazuje, że omawiana forma przekazu ma najczęściej charakter humorystyczny. Emocje pozytywne występują obok negatywnych: to znaczy wzbudzają wesołość nawet przy opisywaniu nieprzyjemnych sytuacji. Z tego powodu w niniejszym artykule zdecydowano się pominąć humorystyczny wydźwięk analizowanych danych i skupić się na głębszym znaczeniu przekazu – w przeciwnym razie każdy mem musiałby zostać zaklasyfikowany jako wyraz „emocji pozytywnej”, do której to kategorii wpisano emocje takie jak: rozbawienie, radość. Wyjątek od tej reguły stanowią te memy, których głównym celem było wywołanie wyłącznie emocji pozytywnej.

W trakcie analizy wyodrębniono następujące kategorie kodowe odnoszące się do emocji:

a. apatia

W tej kategorii znalazły się memy wyrażające bezsilność, zniechęcenie i brak entuzjazmu do podejmowania codziennych czynności czy nowych aktywności. Aktorzy sytuacji przedstawionych na zebranych materiałach znajdowali się w stanie zmniejszonej wrażliwości na bodźce emocjonalne i fizyczne oraz wyrażali brak zainteresowania otoczeniem; wyczuwalna była nuda codziennością i jej powtarzalnością (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/04/kiedy-czekasz_2020-04-12_15-47-07.jpg).

b. frustracja

Kategoria, w której znalazły się memy wyrażające negatywne emocje wobec sytuacji pandemii. Oprócz frustracji znalazła się tam również złość wywołana brakiem wpływu na rzeczywistość. Co więcej, do tej kategorii zaliczają się także te memy, które dotyczyły irytacji wywołanej działaniami innych ludzi – sprzecznymi z ideami i przekonaniami modelowego odbiorcy. Z drugiej strony memy te przedstawiały bunt wobec, nałożonych przez władze, ograniczeń uzasadnianych stanem pandemii (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/jest-przelom-w-badaniach-na_2020-03-19_15-36-55.jpg).

c. dystans

Kategoria ta określa memy wyrażające potrzebę zachowania dystansu, nie tylko z powodu narzuconych ograniczeń. Przedstawione w poszczególnych memach sytuacje okazywały niechęć wobec kontaktu z innymi jednostkami (zarówno tymi „z zewnątrz”, jak i z kręgu najbliższych osób), a także wobec podejmowanych przez nie działań. Zawierały one również emocje bardzo silne, takie jak: pogarda, obrzydzenie, poczucie niezgody (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/logo-pis-korona-wirus-korona-i-wirus_2020-03-09_13-44-17.jpg).

d. przygnębienie

W tę kategorię wpisały się memy wyrażające smutek, przygnębienie, a nawet rozpacz z powodu sytuacji powstałej w okresie marzec-czerwiec 2020; mogło się to wiązać z poczuciem bezsilności i głębokim poczuciem braku wpływu na rzeczywistość (por. https://img5.demotywatoryfb.pl/uploads/202005/1590089285_kdczpa_600.jpg).

e. dezorientacja

Jest to kategoria, w obręb której zakwalifikowane zostały memy wyrażające brak poczucia kontroli nad rzeczywistością i otoczeniem; więcej, często wiązały się one z uczuciami strachu i niepokoju. Przedstawione w nich sytuacje i pomysły dotyczyły usiłowania odzyskania kontroli nad poczuciem czasu. Twórcy i odbiorcy memów podjęli próby uzyskiwania i przekazywania informacji na temat sytuacji, w jakiej się znaleźli, często bez sprawdzenia ich źródła (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/05/ze-swiata-muzyki_2020-05-22_22-07-52.jpg).

f. zniecierpliwienie

Do tej grupy należą memy związane z niecierpliwym wypatrywaniem końca pandemii i nałożonych ograniczeń oraz takie, w których snute były plany na przyszłość (por. <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/325736/15912970125714.jpg>).

g. bezradność

Zbiór memów wyrażających uczucie bezradności w kontekście poszukiwań norm sprzed pandemii i innych form stabilizacji podczas sytuacji wyjątkowej. Do tej grupy należą memy ukazujące próby kontynuowania rutynowych aktywności sprzed pandemii, pomimo nałożonych ograniczeń. W tej kategorii mieszczą się również takie formy memów, w których poszukuje się pozytywnych skutków pandemii, ale też takie, w których ujawnia się tęsknota za życiem przed pandemią (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/pierwszy-raz-mozesz-uratowac_2020-03-17_21-53-38.jpg).

h. nie-normalność

Kategoria memów wskazująca swym tematem na „absurdy codzienności podczas pandemii” – sytuacje, do których jednostki nie przywykły i które wcześniej wydawały im się niemożliwe, ponieważ odchodziły od przyjętej normy funkcjonowania (tej sprzed pandemii). Do tej kategorii zaliczono obrazy wyrażające nielogiczność i brak ustalonych zasad w trakcie codziennych aktywności, ale także te przedstawiające załamanie się porządku społecznego i życia codziennego. Są to również memy, które wyrażały niedowierzanie wobec nowej formy funkcjonowania oraz te, które dotyczyły skutków wymuszonego zamknięcia (np. przybieranie na wadze, problemy introwertyków). Sytuacje ukazane na memach z tej kategorii przedstawiały próby wypełnienia czasu nowymi czynnościami, często pozbawionymi celu, bezowocnymi (por. <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/321984/15892140356845.jpg>).

i. ujawnienie niekompetencji

Memy ironizujące, żartujące z luk systemu walczącego z koronawirusem, wskazujące na niekompetencję polityków. Ich treść najczęściej przerzucała odpowiedzialność za zaistniałą sytuację na inne kraje, rząd lub inne organy władzy. W ramach tej kategorii występowały również żarty na tle rasistowskim, na przykład obwinianie obywateli Chin o rozprzestrzenienie się koronawirusa czy propagowanie wobec nich postawy społecznego dystansu (por. https://img1.demotywatoryfb.pl/uploads/202006/1591103904_tpfewq_600.jpg).

j. emocja pozytywna

Kategoria memów, w której dominują treści przekazujące pozytywne emocje. W memach tych wyrażona została nadzieja na zakończenie pandemii, ujawnił się w nich także sentyment z powodu odkrywania nowych/dawnych sposobów funkcjonowania w życiu codziennym. To także obrazki wyrażające dumę i wdzięczność dla wyjątkowych

jednostek, szczerze rozbawienie obecną sytuacją lub nawet zadowolenie z obecnej sytuacji (por. https://img5.dmtyp.pl/uploads/202005/1590813438_pp1wkwf_600.jpg).

Najwięcej memów internetowych dotyczących pandemii, koronawirusa oraz kwarantanny wyrażało emocje zawarte w kategoriach: ujawnienie niekompetencji (26%), dezorientacja (25%) i nie-normalność (20%). Można z tego wnioskować, że internauci odczuwali potrzebę sprawczości, którą (zwłaszcza przez wprowadzenie kwarantanny i innych restrykcji) utracili na czas nieokreślony. Odzwierciedla to pozostawanie w niepewności, którą chciano zniwelować. To oraz brak kontroli nad nowymi i zmiennymi warunkami, które pojawiły się wraz z wprowadzeniem stanu pandemii, znalazły ujście w memach skategoryzowanych jako frustracja oraz zniecierpliwienie (kolejno 9% i 7%), a także awersja (16%). Są to jednak emocje, które można określić jako aktywne, bowiem poprzez nie wyrażona została chęć podjęcia działania i dokonania zmiany.

Przygnębienie i apatia, emocje znajdujące się na przeciwnym biegunie do wyżej wymienionych, występowały w zebranych danych w mniejszości (po 4%) – sześć memów wyrażało różne formy niechęci wobec podejmowania działań, które pozwoliłyby funkcjonować w zmienionej rzeczywistości; zaś kolejne sześć smutek lub rozpacz. W większości przypadków emocje te występowały zresztą w kombinacji z innymi. Z powyższych danych można wnioskować, że internauci nie uznali bierności jako jedynego sposobu radzenia sobie z sytuacją i przez to znaleźli nowe rozwiązania (lub też nie chcieli się do bezradności przyznać). Apatia, rezygnacja czy niepodejmowanie akcji są naznaczone negatywnie. Oczywiście może tu dochodzić jeszcze dodatkowa zmienna – memy internetowe są jednostkami kultury o charakterze (najczęściej) humorystycznym, więc smutek może być w nich rzadko spotykany.

Emocje pozytywne występowały rzadko – tylko 14 na 135 wyselekcjonowanych memów zawierały przekaz wyłącznie pozytywny, co stanowi zaledwie 10% analizowanego materiału. Kolejne sześć łączyło na przykład nadzieję z bezradnością czy dezorientacją. Internauci nie łączyli pandemii, kwarantanny czy koronawirusa z pozytywnymi emocjami – tematy te traktowali jako godne wyśmiania, inaczej, jako pretekst do wyśmiania i przekazania ironicznego żartu, ale nie jako powód do radości czy zadowolenia.

Aspekt: temat

W aspekcie „temat” wyróżnione zostało sześć kategorii memów: historie (przykłady konkretnych działań różnych aktorów społecznych), zwrot do adresata, medycyna, polityka, świat, zmiany codzienności. Dodatkowo kategoria „zmiany codzienności”, ze względu na swoją obszerność, została podzielona na cztery szczegółowe podkategorie: nowe odczuwanie mijającego czasu (ad. bb. czas), funkcjonowanie jednostek podczas pandemii (ad. aa. funkcjonowanie), opowiadające o relacjach międzyludzkich (ad. cc. relacje) oraz zachowania „stereotypowego Polaka” (ad. dd. Polacy). Kategoria „zwrot do adresata” dodatkowo

została podzielona na: informacyjną (podpunkt bb.) oraz „złote myśli” (podpunkt aa.). Ta ostatnia podkategoria wyróżnia się zawartością bogatą w spostrzeżenia lub obserwacje internautów, które poczynili podczas okresu od marca do czerwca 2020 roku.

Internauci, tworząc memy dotyczące pandemii, koronawirusa i kwarantanny, najczęściej nawiązywali do zmian codzienności. Niemal połowa analizowanego materiału (47%) dotyczyła nowych form postrzegania czasu, funkcjonowania w odbiegającej od normy sytuacji, zmieniających się form relacji międzyludzkich lub humorystycznego przedstawienia zachowań „stereotypowego Polaka”. Następne 15% i 13% memów ułożono w kategoriach historii i zwrot do adresata, które również mieszczą się w tematyce życia przeciętnego polskiego internauty (choć przybierają inną formę i funkcję). Razem tworzą one taką grupę memów, w których opowiadano o pandemii w różnych kontekstach życia społecznego. Memy o polityce, sytuacji na świecie i medycynie (bezpośredniej, medycznej walce z koronawirusem) objęły kolejno 10%, 10% i 5% analizowanego materiału, czyli w sumie jego ¼. Przede wszystkim są to memy, które traktowały o „świecie zewnętrznym”. W przypadku tej grupy często posługiwano się opozycjami „my–oni”: „my, ludność – wy, władza”, „my, pacjenci – wy, lekarze” lub „my, Polacy – wy, zza granicy”.

Internauci poprzez memy najchętniej opowiadali o swoich zmaganiach z pandemią. Dzięki nim opisywali oni swoją nową codzienność, spostrzeżenia dotyczące obecnego funkcjonowania, przesyłali rady i informacje do innych odbiorców. Słowem, w kontekście wprowadzonego stanu pandemii internauci najczęściej dzielili się tym, co ich najbardziej wówczas dotyczyło, ale też tym, co ich najbardziej interesowało; co zaprzętało im myśli i na czym skupiali najwięcej uwagi. Trzykrotnie rzadziej jednostki dzieliły się uwagami na temat „świata zewnętrznego”, a najczęściej było to wyładowywanie negatywnych emocji: frustracji czy obaw, co wykażę w dalszej części artykułu.

a. zmiany codzienności

Memy przyporządkowane do tej kategorii przedstawiały nową „pandemiczną” codzienność na czterech odmiennych płaszczyznach

aa. funkcjonowanie

Internauci w tworzonych i udostępnianych memach wskazywali przede wszystkim na nowości obecne w ich codzienności. Były to głównie inne niż wcześniej formy pracy, edukacji oraz sposoby spędzania wolnego czasu, choć pojawiły się również urefleksyjnione spojrzenia na czynności, które do czasu pandemii były wykonywane automatycznie lub traktowane jako oczywiste – na przykład wizyta u fryzjera, zakupy czy samo wyjście z domu, które podczas najgorszego okresu kwarantanny zostało zabronione. Nowością dla internautów okazały się również zmienione formy wykonywania dotychczasowych aktywności, takie jak: inna konwencja oczekiwania w kolejkach (z zachowaniem dystansu);

sposób, w jaki można było wychodzić z domu (konieczność noszenia specjalnego stroju, używania środków dezynfekujących). Twórcy memów zwracali uwagę na rozmaite trudności w funkcjonowaniu – niemożność wykonywania pewnych czynności (uprawianie sportu, wychodzenie z domu), co pociągało za sobą konkretne konsekwencje (nuda, wynalazki, inny metabolizm oraz potrzeby psychiczne i fizjologiczne).

Większość memów o tej tematyce zawiera się w kategorii „nie-normalność” – jak wskazują analizowane przykłady. Jednostki doświadczające sytuacji pandemii niedowierzały ówczesnie dziejącej się sytuacji, przez co wskazywały „absurdy codzienności podczas pandemii”. Memy tego typu łączą się także z kategorią „dezorientacja” – internauci boleśnie odczuwali bowiem brak kontroli nad nową rzeczywistością, a także w wielu przypadkach wyśmiewali niekompetencję rządu czy innych instytucji.

Internauci, w związku z nowym trybem codziennego funkcjonowania, doświadczali uczucia zdziwienia, niepewności, obawy. Rzadko pojawiały się w tej podkategorii memów emocje skrajnie negatywnie (takie jak: frustracja, apatia, przygnębienie, dystans) lub pozytywne – mogło być to spowodowane tym, że większość analizowanych treści odnosiła się do życia codziennego ogółu, które poświęcone było dostosowywaniu się do zaistniałej sytuacji, walce z przeciwnościami, a więc do sytuacji, w których nie było czasu (czy też chęci?) na wartościowanie lub popadanie w skrajne emocje (por. https://img8.demotywatoryfb.pl/uploads/202005/1590508579_qh8zz8_600.jpg, <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/322846/15896589042230.jpg>, https://img7.demotywatoryfb.pl/uploads/202003/1584571336_vinlla_600.jpg).

bb. czas

Memy internetowe w podkategorii „czas” poświęcone były trzem zasadniczym elementom zmian codzienności. Po pierwsze, w zgodzie z zebraniem materiałem empirycznym internauci tworzący memy odczuwali dezorientację z powodu utraty poczucia czasu (nie wiadomo, która jest godzina, jaki dzień miesiąca czy miesiąc) lub pojawienia się nowego sposobu jego upływu. Twórcy wskazywali nowe jego mierniki, na przykład poprzez przybierane kilogramy czy podejmowane czynności typowe dla konkretnej fazy pandemii (przykładowo – etap pierwszy: obsesyjne zakupy artykułów żywnościowych; etap drugi: szycie maseczek; etap trzeci: zaprzestanie dbania o wygląd itd.). Po drugie, wiele memów z tego czasu opierało się na dychotomii „przed-po”, przez co opisywano w nich zmiany, które zaszły na skutek pandemii. Treściowo memy te dotyczyły też planów, które internauci układali na moment, „kiedy pandemia się wreszcie skończy”. W końcu przewidywano w nich efekty kwarantanny (rozwoły, ciążę, nadwaga).

Emocjami dominującymi w tej podkategorii były dezorientacja oraz zniecierpliwienie – internauci wyczekiwali końca pandemii, odczuwali brak kontroli nad czasem i informacjami. Pojawiała się również apatia i przygnębienie – jednostki były znużone

jednostajnością i jednoczesnym ciągłym brakiem pewności co do „jutra”, odczuwali brak planu (por. <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/324389/15904999131212.jpg>, <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/321602/15889450349879.jpg>, <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/322710/15895759226139.jpg>, <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/322661/15895613524844.jpg>).

cc. relacje

Relacje w analizowanym materiale badawczym dzielą się na dwie grupy. Pierwsza dotyczy kontaktów z bliskimi, z którymi jednostki spędzały kwarantannę w domu. Druga, inaczej, łączy się z tematem braku kontaktu (lub sporadycznego kontaktu) z osobami mieszkającymi w innym niż autorzy miejscu. Internauci w pierwszym przypadku w tworzonych przez siebie memach opisywali przede wszystkim przestrzeń, którą musieli nieustannie dzielić z innymi (a którą przed pandemią mogli opuścić lub wykorzystywać samodzielnie, gdy współlokatorów nie było), pojawiające się konflikty oraz przesyt kontaktów z wciąż tymi samymi osobami. W opiniach tych osób uwyraźniła się chęć opuszczenia domu i powrotu do czasów sprzed pandemii. Niektóre memy swą treścią podkreślały nowe standardy i priorytety w relacjach, na przykład limitowany dostęp do platformy Netflix.

W przypadku drugiej grupy tej podkategorii internauci zaznaczali swoją tęsknotę za znajomymi, którzy z nimi nie mieszkali – w tym przypadku wskazywali na potrzebę kontaktu face to face czy fizycznego. Tyczyło się to jedynie znajomych i przyjaciół, nieznajomi traktowani byli bowiem z dystansem. Formy nawiązywania relacji z obcymi wyznaczone były w tamtym czasie przez koronawirusa – memy przedstawiały ostracyzm skierowany wobec osób potencjalnie chorych lub mających styczność z chorymi.

W memach z podkategorii „relacje” pojawiło się wiele emocji negatywnych, takich jak frustracja, zniecierpliwienie i awersja, które często łączyły się z doświadczeniem „nie-normalności”. W obrazkach tych uwidocznił się brak emocji pozytywnych, co mogło oznaczać tak zwane „wyczerpanie materiału”, zmęczenie specyficznym rodzajem kontaktu podczas pandemii oraz odreagowywanie stresu związanego z sytuacją pandemii (zwłaszcza kwarantanny) poprzez skrajnie negatywne emocje (por. <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/319903/15880817021265.jpg>, https://img2.demotywatoryfb.pl/uploads/202005/1590165189_eikqjm_600.jpg, <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/325679/15912706000437.jpg>, <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/318391/15873984094650.jpg>).

dd. Polacy

Poprzez memy należące do tej podkategorii autorzy ukazywali różne zachowania i reakcje Polaków na nową sytuację pandemiczną. Prezentowano działania jednostek, takie jak: niezwracanie uwagi lub nieprzejmowanie się ówczesnie panującą kryzysową sytuacją pandemii, ale też dystansowanie się od niej (np. poprzez żarty, izolację

informacyjną). Innym przykładem ukazania Polaków w zebranych memach był stosunek Polaków do obowiązujących wówczas nakazów. Internauci wskazywali nieprzestrzeganie lub nieprawidłowe wykonywanie poleceń zarządzanych przez władze, a także – z zupełnie innej strony – nadmierne trzymanie się wprowadzanych obostrzeń sanitarnych.

Memy mieszczące się w ramach tej podkategorii wyśmiewały przede wszystkim niekompetencję i bezradność Polaków, a nastawienie do tego typu zachowań było negatywne (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/ja-smiejacy-sie-z-memow-o_2020-03-17_03-08-23.jpg, https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/ja-robiacy-sobie-memy-z-koronawirusa_2020-03-17_03-08-49.jpg, https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/koronawirus-w-polsce-polacy-jedza_2020-03-09_13-45-11.jpg, <https://memy.pl/show/big/uploads/Post/319027/15876582615690.jpg>).

b. historie

W skład tej kategorii wchodzi zbiór memów tematycznie poświęcony anegdotom i działaniom anonimowych jednostek. Te akcje mogły być jednak uogólnione i rozszerzone na całą populację. Po pierwsze, analizowane memy tej kategorii dotyczyły „historijek z życia wziętych”, czyli przygód anonimowych jednostek („takich, jak my”), które przeżywały pandemię w podobny, „standardowy” sposób; często były to opowieści o osobach, których życie przybrało pozytywny obrót. Po drugie, mogły one dotyczyć działania osób publicznych, które w trakcie trwania pandemii wykorzystały produktywnie czas lub/i inspirowały swoimi aktywnościami szerszą publikę. Historie opowiadane w ramach tego typu memów miały być symbolem nadziei, stabilnym elementem niepewnej rzeczywistości (wprowadzały one element normalności), a działania jednostek wzorem do naśladowania (mogły jednak spełniać także zadanie przykładów dotyczących tego, jak nie postępować). Kategoria ta dotyczy także tych memów, w których autorzy kreowali wymyślone sytuacje, wyśmiewali niezwykle przypadki lub snuli wizje „koronawirusowej przyszłości”.

W memach z kategorii „historie” pojawiło się najwięcej emocji pozytywnych, zaś najmniej negatywnych. Analizowany materiał miał funkcję przede wszystkim podnoszenia na duchu i inspirowania. Nawet jeżeli pojawiały się tu emocje z kategorii „nie-normalność” oraz „wyśmianie niekompetencji”, miały one na celu motywację negatywną: pokazanie jednostkom jak nie powinno się postępować w czasach pandemii (por. https://img22.dmtyp.pl/uploads/202005/1590651676_xcdwva_600.jpg, https://img4.demotywatoryfb.pl/uploads/202005/1590664700_2ko2zl_600.jpg, https://img22.dmtyp.pl/uploads/202005/1589531018_6rxt39_600.jpg, https://memy.pl/mem/320483/Metody_naturalne).

c. zwrot do adresata

Kategoria memów, których treść była skierowana bezpośrednio do odbiorcy, z konkretnym dla niego przekazem.

aa. złote myśli

Do tej podkategorii należą różne spostrzeżenia, wnikliwe myśli (ang. *insight*) na temat sytuacji pandemii, którymi nadawca chciał się podzielić z odbiorcami w formie memów. Twórcy zazwyczaj chcieli zwrócić uwagę na pewien element życia czy daną sytuację. Mogły być to ironiczne prognozy, ale także krytyka społeczeństwa lub systemu walczącego z koronawirusem. Trudno mówić w przypadku tej konkretnej podkategorii o dominującej emocji – internauci raczej przekazywali swoje przemyślenia pojawiające się dość impulsywnie, pod wpływem chwili. Odczuwalna była niepopularność emocji pozytywnych w kontekście tego typu memów (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/schopenhauer-za-rok-bedzicie-sie_2020-03-17_12-06-49.jpg, https://img13.demotywatoryfb.pl/uploads/202005/1589679274_8j1moa_600.jpg, https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/coz-lata-dwudzieste-zapowiadaja-sie_2020-03-17_12-07-18.jpg, https://img8.demotywatoryfb.pl/uploads/202005/1590651920_fobxcx_600.jpg).

bb. informacyjne

Do tej podkategorii należą memy odróżniające się od innych tym, że publikowane były w formie wiadomości dla całego społeczeństwa. Nadawcy poprzez nie rozpowszechniali informacje dotyczące sytuacji na świecie (dotyczące chociażby rozprzestrzeniania się koronawirusa). Istotnym faktem jest to, że informacje te nie musiały być potwierdzone, nie musiały też pochodzić z potwierdzonych, oficjalnych źródeł. Mogły to być rady (przykładowo prozdrowotne czy zachęcające do pozostania w domu, przypominające o obowiązujących obostrzeniach), ale też inne formy nawoływania do racjonalnego zachowania.

Memy należące do tej kategorii przekazywały w większości emocje pozytywne (starano się przekazać informacje konstruktywne, o inspirującym, motywującym charakterze). Mimo to połączone były one z emocjami zawartymi w kategorii „bezradność”, a więc związane z niepewnością, potrzebą zbudowania rzeczywistości na dawnych zasadach (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/d41d8cd98f00b204e-9800998ecf8427e_2020-03-28_10-37-05.jpg, https://img19.demotywatoryfb.pl/uploads/202005/1590348985_svfs7c_600.jpg, https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/pierwszy-raz-mozesz-uratowac_2020-03-17_21-53-38.jpg).

d. medycyna

Kategoria memów poruszających tematykę funkcjonowania służby zdrowia. W analizowanym materiale wyróżnić można dwie postawy internautów wobec służby zdrowia: pierwszą, która wiązała się z krytyką niewydolności tego systemu oraz niedowierzaniem w jej skuteczność oraz drugą, która dotyczyła wsparcia działań medyków w walce z koronawirusem. Ta ostatnia postawa automatycznie wiązała się z oskarżeniami rządu za niewystarczające dotowanie i nieumiejętne zarządzanie systemem ochrony

zdrowia w Polsce. Wśród memów z tej kategorii pojawiały się również humorystyczne zestawienia: zaleceń służb medycznych i komentarzy dotyczących reagowania w sferze publicznej na objawy koronawirusa (np. kichanie w zamkniętych pomieszczeniach).

W zależności od intencji autorów tego typu memów, emocje w nich odzwierciedlone dzieliły się na te, których używano, aby wyrazić wsparcie lub potępić pewne zachowania (awersja, frustracja, wyśmianie niekompetencji). (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/01/publiczna-sluzba-zdrowia-nie-potrafi_2020-01-30_20-44-41.jpg, https://img5.dmtty.pl/uploads/202003/1585409876_hdcydc_600.jpg, https://img6.dmtty.pl/uploads/202006/1591479091_lynwvr_600.jpg, https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/04/kiedy-czekasz_2020-04-12_15-47-07.jpg).

e. polityka

Kategoria memów komentujących funkcjonowanie polskiego rządu oraz zachowania polityków. Treści obrazków mieszczących się w ramach „polityki” przede wszystkim podkreślały niekompetencję sprawujących władzę poprzez wskazywanie braku planu walki z koronawirusem. Po pierwsze, wyśmiewane były działania konkretnych polityków – zarzucane było im łamanie prawa obowiązującego innych oraz manipulowanie informacjami na temat pandemii tak, by chronić interesy partii rządzącej (np. w kontekście wyborów). Po drugie, w memach tych zarzucało się politykom skupianie się na wydarzeniach nieistotnych w kontekście pandemii, a także brak dbania o społeczeństwo. Po trzecie, twórcy memów parodiowali wypowiedzi polityków (przykładowo ich formę lub styl), bezpośrednio krytykując podejmowane przez nich decyzje i działania, a nawet obwiniając partię rządzącą o zaistniałą sytuację (co mogło być przejawem szukania kozła ofiarnego).

Pojawiające się w memach z tej kategorii emocje były zdecydowanie negatywne – niemal w każdym przypadku celem było wyśmianie niekompetencji, pojawiło się również sporo emocji z kategorii „awersja”, takich jak niechęć czy nawet pogarda (por. https://img16.dmtty.pl/uploads/202006/1591525883_rwzra6_600.jpg, https://img3.demotyatoryfb.pl/uploads/202005/1590670559_tn7lor_600.jpg, https://img1.demotyatoryfb.pl/uploads/202006/1591103904_tpfewq_600.jpg).

f. świat

Ta kategoria memów wyróżnia się komentarzami internautów na temat sytuacji na świecie w związku z pandemią (przykładowo dotyczącymi konotacji pandemiczno-politycznych czy relacji pomiędzy sytuacją w poszczególnych krajach a ich ustrojami). Tworzone w ramach kategorii „świat” memy wskazywały na silnie odczuwane zagrożenie globalne (napiecie, niepewność, oczekiwanie na rozwinięcie się sytuacji związanej z walką z koronawirusem, wskazywanie na konsekwencje efektu motyla – związków przyczynowo-skutkowych). Większość memów podkreślała niewydolność systemu,

nieradzenie sobie krajów z sytuacją epidemiologiczną. Inne przedstawiały interesujący dyskurs w myśleniu o granicach i postrzeganiu świata w kategorii zagrożenia zakażeniem (np. obawa wobec paczek z Chin); w niektórych przypadkach treścią memów były żarty o podłożu rasistowskim. Kolejne memy służyły jako porównanie działań władz zagranicznych z rządem polskim.

W memach z kategorii „świat”, tak samo jak w przypadku „polityki”, przeważały emocje zawarte w „wyśmianie niekompetencji”. Tym razem były one jednak połączone z emocjami wyrażającymi niepewność, pojawiły się więc zniecierpliwienie oraz dezorientacja. Najbardziej wyczuwalne w analizowanych memach było napięcie, oczekiwanie na rozwinięcie się sytuacji globalnej (por. https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/03/gdy-unia-europejska-daje-fundusze-na_2020-03-15_11-45-29.jpg, https://img3.demotywatoryfb.pl/uploads/202004/1585954785_eomcaz_600.jpg, https://img13.demotywatoryfb.pl/uploads/202006/1591388143_zxpg5k_600.jpg, https://www.blasty.pl/upload/images/large/2020/01/wiedzmin-kiedy-czytasz-o-nowym-wirusie_2020-01-30_20-41-52.jpg).

Podsumowanie

Tworzone podczas pandemii memy odnosiły się do sfer życia bliskich internautom: przede wszystkim do ich życia codziennego oraz powszechnie dostępnego przekazu medialnego (stąd tematy takie, jak polityka, sytuacja globalna). Trzeba podkreślić, że zainteresowanie wiadomościami wzrosło przez panujące silne uczucie niepewności i potrzebę stabilizacji. W analizowanym materiale badawczym dominowały emocje negatywne, takie jak wyśmiewanie niekompetencji, awersja i frustracja, co było reakcją na „nie-normalność” – rzeczywistość pandemiczną, w której obowiązywały zmienione normy i aktywności. Najmniejszą częścią materiału badawczego były memy wyrażające emocje pozytywne. Miały one na celu zmotywować odbiorców do właściwych wzorców zachowań oraz dawać poczucie stabilizacji.

Analizowane memy internetowe mogą być traktowane jako forma werbalizowania oraz wizualizowania negatywnych uczuć oraz sposób obniżenia napięcia emocjonalnego wywołanego przez wprowadzone obostrzenia. Zamieszczanie w demokratycznym Internecie własnych form przekazu może być bowiem sposobem internautów na odzyskanie poczucia kontroli nad rzeczywistością. Wiązało się to z wypowiedzianiem się na tematy dotyczące całego społeczeństwa: wyrażanie niezadowolenia z kondycji rządu i służby zdrowia czy komentowanie słusznych lub niesłusznych zdaniem jednostek zachowań innych. Takie czynności dawały uludę lub nadzieję bycia wysłuchanym przez kogoś, kto ma władzę. Analiza memów tworzonych w kontekście pandemii, kwarantanny

i koronawirusa wskazała, że internauci byli zniecierpliwieni sytuacją oraz dawali wyraz panującej niepewności, przez co szukali takich aspektów życia codziennego, które przypominałyby o normach obowiązujących przed pandemią.

Powyższe przypuszczenia potwierdzają badania przeprowadzone przez Zakład Teorii i Badań Praktyk Społecznych UAM. Jedno z pytań otwartych zadanych w ankiecie drugiego etapu analizy *Życia codziennego w czasach pandemii* dotyczyło kwestii charakterystyki sytuacji, w jakiej znaleźli się respondenci w czasie pandemii. Respondenci zostali poproszeni o wymienienie trzech słów, które następnie zostały przez badaczy skategoryzowane pod względem stanu emocjonalnego, w jakim respondenci pozostawali podczas pandemii. Odpowiadający najczęściej wskazywali na lęk (50,6%), niepewność (41,5%) czy bezsilność (30,9%) oraz ograniczenia (30,7) i złość (25,9%) (Drozdowski i in., 2020, s. 77) – te dane pokrywają się zaś w znacznym stopniu z emocjami, które wyrażały memy internetowe. Zarówno respondenci w trakcie wypełniania ankiety, jak i internauci w momencie tworzenia lub upowszechniania przekazów internetowych (często pod wpływem chwili czy konkretnego wydarzenia) wyrażali przede wszystkim emocje skategoryzowane jako negatywne.

W raporcie *Życie codzienne w czasach pandemii...* dokładniej wyjaśniono znaczenie pozytywnych emocji związanych z pandemią: „[...] sytuacja pandemii jest więc nieomal powszechnie odbierana w sposób negatywny, zaś pozytywne określenia użyte do jej opisu odnoszą się do działań podjętych, by jej przeciwdziałać lub łagodzić jej skutki” (Drozdowski i in., 2020, s. 77). Jeden z wniosków raportu wskazywał, że emocje negatywne były efektem odebrania przez pandemię zdolności do działania, podmiotowości. Na podstawie tej tezy można próbować wnioskować, że memy internetowe, które są pewnym komentarzem użytkowników Internetu na temat życia społecznego, mogły pełnić funkcję przywracania tego utraconego poczucia sprawstwa, ponieważ „[...] ta nowa sytuacja w bardzo szybki sposób podważyła podstawy świata, do których przywykliśmy w ostatnich dziesięcioleciach” (Drozdowski i in., 2020, s. 73).

Bibliografia

- Castells, M. (2007). *Społeczeństwo sieci*. Tłum. M. Marody i in. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dawkins, R. (1996). *Samolubny gen*. Tłum. M. Skoneczny. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Gackowski, T., Brylska, K., Patera, M. (red.). (2017). *Memy, czyli życie społeczne w czasach kultury obrazu*. Uniwersytet Warszawski: Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii.
- Drozdowski, R., Frąckowiak, M., Krajewski, M., Kubacka, M., Modrzyk, A., Rogowski, Ł., Rura, P. i A. Stamm (2020). *Życie codzienne w czasach pandemii. Raport z pierwszego*

- etapu badań. ISSUU. Dostępny w Internecie: https://issuu.com/wydzialsocjologiiuam/docs/_ycie_codzienne_w_czasach_pandemii_-_wydzia_socjo [dostęp: 20.07.2020].
- Iwanicki, J. (2018). Memy internetowe w kulturze popularnej. Charakterystyka zjawiska. *Humaniora. Czasopismo Internetowe*, 1(21), 61–80.
- Juszczak, S. (2011). Internet – współczesne medium komunikacji społecznej. *Edukacja i Dialog*, 5–6, 42–46.
- Kamińska, M. (2011). Niecne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu. Poznań: Galeria Miejska „Arsenał”.
- Manovich, L. 2012. *Język nowych mediów*. Tłum. P. Cypryański. Warszawa: Łośgraf.
- Marak, K. 2013. Memy internetowe: informacja i transformacja w sieci. Toruń: Repozytorium Rumak. Dostępny w Internecie: <http://repozytorium.umk.pl/handle/item/4734> [dostęp: 17.07.2020].
- McGrady, M., Hamm, K. (2019). A MemeisWorth a Thousandwords: Universal Communication Through Memes. Lynn University. Dostępny w Internecie: <https://spiral.lynn.edu/facpubs/751/> [dostęp: 17.07.2020].
- Nowak, J. (2013). Memy internetowe: teksty (cyfrowej) kultury językiem krytyki społecznej. W: I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Język mediów* (s. 227–238). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- O'Reilly, T. (2005). What Is Web 2.0? Dostępny w Internecie: <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html> [dostęp: 25.09.2020].
- Szahaj, A. (1996). Co to jest postmodernizm? *Ethos*, 33–34, 63–78.
- Wegner-Jezierska, M. (2002). Psychospołeczne mechanizmy oddziaływania reklamy w koncepcji memetycznej. Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Żytkowiak, M. (2019). Memy Polskie. Serwis o memach. Blog, informacje, galerie, reformacje. Dostępny w Internecie: <http://memypolskie.pl/memy/definicja-memu/> [dostęp: 23.07.2020].
- Źródła internetowe: demotywatory.pl, blasty.pl, memy.pl [dostęp: 01–20.06.2020].

Cytowanie:

- Jezierska Zuzanna (2020). *Poznawcze i emocjonalne charakterystyki memów tworzonych w początkowym etapie pandemii koronawirusa w roku 2020*. „Fabrica Societatis”, No. 3, s. 190–209 [dostęp: dzień, miesiąc, rok]. Dostępny w Internecie: www.fabricasocietatis.uni.wroc.pl, DOI: [10.34616/129172](https://doi.org/10.34616/129172).